

ห้องสมุดโรงเรียน

เป็นที่ตระหนักกันดีแล้วว่าการศึกษาคือสิ่งที่ช่วยพัฒนามนุษย์ให้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสังคม สามารถยกประโยชน์อย่างสูงสุดให้แก่สังคมได้ ปัจจุบันทุกประเทศในโลกจึงถือว่าการพัฒนาการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ห้องสมุดจึงเป็นแหล่งวิชาการที่สำคัญจะขาดไม่ได้สำหรับการศึกษา จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนการสอน เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามความมุ่งหมาย อนึ่ง จากการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านการศึกษาและมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ทำให้ระบบการเรียนการสอนในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย การศึกษาคือหลักสำคัญใหม่จึงมุ่งหมายให้เด็กเรียน คือศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคลิกภาพของนักเรียนแต่ละคน ส่งเสริมให้เด็กได้ร่วมประสบการณ์ เพื่อพัฒนาสติปัญญาอันเป็นทางนำไปสู่การพัฒนาคนอื่น ๆ ห้องสมุดจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะมีส่วนในการพัฒนาการศึกษาใหม่บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ ทั้งนี้เนื่องจากห้องสมุดเป็นแหล่งสะสมบันทึกความรู้ ความคิดอันทรงคุณค่าของมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ วารสาร จดสาร สิ่งพิมพ์อื่น ๆ จดหมายเหตุและโสตทัศนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ โดยมีบรรณารักษ์ผู้ได้รับการศึกษาอบรมในค่านิยมห้องสมุดเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อนำเอาพลังความรู้ ความคิดที่มีอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมาแนะนำแก่ผู้ใช้เพื่อให้ได้รับความรู้ความคิดใหม่ ๆ อันเป็นแรงกระตุ้นหรือบันดาลใจให้เกิดการกระทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อไป อาจกล่าวสรุปได้ว่าห้องสมุดเป็นสถาบันการศึกษา ที่มีคามสำคัญอย่างยิ่งในการให้บริการแก่คนในสังคมโดยใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทุกสาขาวิชา (Solomon 1965 : 333 - 340)

ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติพหุศักราช 2525 ใ้ระบุถึงนโยบายในการพัฒนาการศึกษาไว้ประการหนึ่งว่า "ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตร นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยมุ่งเน้นการคิดเป็นทำเป็น คำนวณเป็นและแก้ปัญหาเป็น..." (สำนักนายกรัฐมนตรี ม.ป.ป. : 21) ซึ่งการศึกษาในสถาบันการศึกษานั้น จุ้มุ่งหมายให้มีสัมฤทธิผลมาจาก

การเรียนการสอนในห้องเรียนส่วนหนึ่ง แต่การเรียนรู้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว นั้น ย่อมไม่เพียงพอที่จะทำให้การศึกษามรรลุดีตลอดประสงค์ได้ เพราะการเรียนรู้ไม่รู้อะไร จะมีสิ่งใหม่ ๆ หรือวิทยาการความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นในโลกอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องพยายามติดตามให้ทันกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ ซึ่งก็คือของอาศัยการเรียนรู้จากภายนอกห้องเรียน เพื่อเป็นการเพิ่มพูนสติปัญญา และพัฒนาความคิดจิตใจของผู้เรียนเอง ห้องสมุดเป็นแหล่งความรู้ใหญ่แห่งหนึ่ง เพราะความรู้ต่าง ๆ ที่นักเรียนไม่สามารถจะหาได้จากภายในห้องเรียนหรือในชีวิตประจำวันนั้น นักเรียนสามารถค้นคว้าได้จากสื่อความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในห้องสมุด ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันการศึกษาจะต้องจัดเตรียมห้องสมุดไว้ให้พร้อมเพื่อการเรียนรู้ อันจะเกิดประโยชน์อย่างมากมายต่อตัวนักเรียนเอง

ห้องสมุดโรงเรียนเป็นห้องสมุดประเภทหนึ่ง ที่มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาไทยมรรลุดีตามเป้าหมายและจุดประสงค์ของการศึกษา เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างนิสัยเกี่ยวกับการใช้ห้องสมุดให้แก่เด็กในอนาคตกต่อไป สอนให้เด็กเกิดทัศนคติที่ดี รู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากห้องสมุดเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน ที่นักเรียนสามารถค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ นอกเหนือจากการเรียนในชั้นได้อย่างอิสระ ครูผู้สอนก็สามารถใช้ห้องสมุดในการค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสอนให้ดียิ่งขึ้น โรงเรียนนั้นนับได้ว่าสอนให้เด็กอ่านออก แต่ห้องสมุดจะสอนให้เด็กรู้ว่าการอ่านออกนั้นให้ประโยชน์แก่เด็กในด้านการเรียน การปรับปรุงตนเองและให้ความเพลิดเพลิน (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย 2507 : 2)

ประโยชน์ของห้องสมุดโรงเรียน มีดังนี้คือ (ฉวีลักษณ์ บุณยะกาญจน 2523 :

19 - 20)

1. ช่วยให้การ เรียนการสอน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
2. ช่วยให้นักเรียนสามารถศึกษาหาความรู้ที่เรียนในชั้นเรียน และนอกเหนือไปจากชั้นเรียนได้
3. ช่วยใ้ครูค้นหาอุปกรณ์ในการ เรียนการสอนได้
4. ช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้กว้างขวาง จากการได้พบได้เห็นและได้อ่าน

5. ช่วยให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่างอย่างมีประโยชน์

ห้องสมุดโรงเรียนจึงเป็นแหล่งสำคัญแห่งแรก ที่จะช่วยพัฒนาเยาวชนในทุกด้าน เป็นสถานที่สำคัญในการวางรากฐานให้นักเรียน เป็นผู้รักการ เรียนรู้และสนใจเรียนรู้จนตลอดชีวิต (Long Life Education) (รัญจวน อินทรกำแหง และ นวลจันทร์ รัตนากร 2524 : 17)

ช่วยพัฒนาเยาวชนทาง ค่านิยม คุณภาพ ความรู้ และสร้างอุปนิสัยในการค้นคว้าด้วยตนเอง ห้องสมุดโรงเรียนนอกจากจะเป็นศูนย์กลางรวบรวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ทุกสาขาวิชาในหลักสูตรตามระดับการศึกษาของโรงเรียนนั้น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน และการสอนของครูแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ของโรงเรียนด้วย เป็นสถานที่ให้บริการทางการศึกษาทั้งแก่ครูและนักเรียน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะต้องปลูกฝังให้นักเรียนมีนิสัย และทักษะในการใช้ห้องสมุด เพื่อกระตุ้นให้เกิดนิสัยรักการค้นคว้าอันจะทำให้ มีการใช้ประโยชน์จากห้องสมุดอย่างเต็มที่

ความหมายของห้องสมุดโรงเรียน

ไม่มีใครให้คำจำกัดความ ของคำว่า "ห้องสมุดโรงเรียน" ไว้ดังนี้ คือ

ห้องสมุดโรงเรียน หมายถึง ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา และโรงเรียนอาชีวศึกษา เป็นต้น ห้องสมุดโรงเรียนจะมีหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ... ดังนั้นห้องสมุดโรงเรียนจึงทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ (Learning resource centers) และเป็นองค์ประกอบสำคัญของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอน (รัญจวน อินทรกำแหง และ นวลจันทร์ รัตนากร 2524 : 16)

ห้องสมุดโรงเรียน คือ ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นในโรงเรียน โดยมีทรัพยากรทั้งด้านหนังสือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และโสตทัศนวัสดุ สำหรับประกอบหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนและครูอาจารย์ได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้กว้างขวางลึกซึ้ง และเหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคล ห้องสมุดโรงเรียนนั้นจะรวมหมายถึง ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาในระดับอนุบาล ประถม มัธยม และการศึกษาที่ต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย (สมาน ลอยฟ้า 2524 :

ห้องสมุดโรงเรียนจะหมายถึงห้องสมุดของสถานศึกษาที่ต่ำกว่าระดับอุดมศึกษา ซึ่งได้แก่ห้องสมุดของโรงเรียนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ห้องสมุดโรงเรียนของมิวทัลประสงค์ของห้องสมุดที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโรงเรียนนั้น ๆ เป็นสำคัญ แต่โดยทั่วไปห้องสมุดโรงเรียนจะมีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

1. เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนของนักเรียนและการสอนของครูตามหลักสูตร โดยครูบรรณารักษ์ห้องสมุดจะกองศึกษาหลักสูตรโดยละเอียด แล้วพยายามจัดหาหนังสือและอุปกรณ์การสอนอื่น ๆ ตามแนววิชาที่หลักสูตรกำหนดไว้ ตลอดจนจะกองหาหนังสือที่จะช่วยการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดหมายของหลักสูตรอีกด้วย

2. เพื่อเป็นแหล่งฝึกฝนให้เด็กรู้จักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เด็กจะต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักหาความรู้เพิ่มเติม โดยการอ่านจากหนังสือต่าง ๆ รู้จักเลือกหนังสืออ่านและรู้จักวิธีอ่านที่ถูกต้อง รู้จักนำความรู้ที่ได้จากการอ่านไปใช้ให้เป็นประโยชน์

3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กรักการอ่านหนังสือ ทั้งนี้เพื่อเด็กจะได้ใช้ทักษะในการอ่านให้เป็นประโยชน์ในชั้นการหาความรู้ได้ตน และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

4. เพื่อให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ รอบตัวอย่างกว้างขวางขึ้น

5. เพื่อหัดให้เด็กรู้จักใช้และระวังรักษาหนังสือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องสมุด

6. เพื่อหัดให้เด็กรู้จักความสะอาดสวยงาม และความเป็นระเบียบ

7. เพื่อช่วยให้เด็กมีความสนใจในเรื่องสำคัญต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เด็กจะต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากห้องสมุดในเรื่องนี้

หน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียน

ทั้งที่กล่าวมาแล้วว่าห้องสมุดโรงเรียนทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ย่อมเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการเรียนการสอน หน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียนจึงย่อมจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละโรงเรียน และย่อมต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรด้วย

ห้องสมุดโรงเรียนมีหน้าที่ดังนี้ คือ

1. จัดหาหนังสือและวัสดุอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับหลักสูตร ตรงกับความต้องการของนักเรียนและมีการจักวัสดุเหล่านั้น เพื่อบริการอย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนะนำให้นักเรียนใช้หนังสือพิมพ์และวิทยุอื่น ๆ เพื่อสนใจความหมายของนักเรียนและตรงตามหลักสูตรการเรียน
3. พัฒนาทักษะและความคิดในการใช้หนังสือและห้องสมุดของนักเรียน และกระตุ้นให้นักเรียนเกิดนิสัยรักการอ่านการค้นคว้า
4. ช่วยให้นักเรียนเกิดความสนใจและต้องการอ่านหนังสือในวงกว้างมากขึ้น
5. เสริมสร้างประสบการณ์ด้านศิลปะ และพัฒนาความซาบซึ้งในความงามของศิลปะ
6. ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตโดยการใช้ทรัพยากรห้องสมุด
7. กระตุ้นนักเรียนให้เกิดทัศนคติทางสังคมที่ดี และใฝ่รับประสบการณ์ในการดำรง

ชีวิตแบบประชาธิปไตย

8. ประสานงานกับคณะครูและผู้บริหารโรงเรียนในด้านการเรียนการสอน (Fargo 1947 : 21 - 22)

นอกจากนี้สมาคมครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนอเมริกัน ได้กำหนดหน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียนไว้ดังนี้คือ

1. ส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ สามารถสนองตอบต่อความต้องการของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนในท้องถิ่นได้
2. จัดหาวัสดุการศึกษาทุกชนิดเข้ามา และจัดระบบการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ
3. กระตุ้นหรือชี้แนะนักเรียนให้เกิดความสนใจในการอ่าน และสนุกกับการอ่าน
4. จัดประสบการณ์การใช้ห้องสมุดให้นักเรียน
5. ช่วยเหลือนักเรียนใหม่ทักษะในการใช้วัสดุห้องสมุดประเภทต่าง ๆ
6. นำนักเรียนให้รู้จักกับการใช้ห้องสมุดเป็นเบื้องต้น ก่อนจะก้าวไปสู่การใช้ห้องสมุดอื่น ๆ ต่อไป
7. ทำงานร่วมกับครูในการ เลือกและการใช้วัสดุประกอบการสอน
8. ร่วมมือกับครู และผู้บริหารโรงเรียน ในการพัฒนาอาชีพของบุรุษงาน กล่าวคือห้องสมุดต้องให้บริการ แก่ครูด้วย
9. ร่วมมือกับบรรณารักษ์ห้องสมุดแห่งอื่น ๆ และผู้นำในสังคม ในการ วางแผน เพื่อกำเนิงานห้องสมุดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด (Davies 1969 : 18)

สำหรับในประเทศไทยนั้น กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนด
ความมุ่งหมายของการจัดห้องสมุดโรงเรียน คือ

1. สนับสนุนส่งเสริมหลักสูตร นโยบายและโครงการของโรงเรียนให้ได้
สำเร็จตลอดทั้งประสงค์โดยสมบูรณ์
2. ให้การศึกษาคนควาสำหรับนักเรียน เพื่อความเจริญของงานในทาง
สติปัญญาและจิตใจ
3. ส่งเสริมและให้การแนะนำในการอ่าน เพื่อให้นักเรียนสามารถเข้าใจ
วิธีการหาความรู้ที่นิยมจากการอ่าน ตลอดจนปลูกฝังความสามารถในการสร้างคุณค่าของ
หนังสือ
4. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปรับปรุงนิสัย ความสนใจ และความทองการ
ให้เข้ากันได้กับสภาพสิ่งแวดล้อม ภัยประสพการณ์ และความรู้ที่ได้รับจากการอ่านและการ
ศึกษาค้นควาจากห้องสมุด
5. เตรียมนักเรียนใหม่ประสพการณ์ในการใช้ห้องสมุด เพื่อให้เกิดมีอุปนิสัย
ในการชอบอ่านและศึกษาค้นควา และเพื่อให้เข้าใจวิธีการใช้ห้องสมุดประชาชนและห้องสมุด
มหาวิทยาลัย เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและความเจริญก้าวหน้าในคานอื่น ๆ ในอนาคต
6. ให้นักเรียนเกิดทักษะในการใช้หนังสือ และใช้ทัศนวิสัยเพื่อประโยชน์
ในการศึกษาค้นควา
7. ให้บริการและความสะดวกแก่ครูในการเลือกใช้หนังสือและวัสดุอุปกรณ์
ต่าง ๆ ในห้องสมุดเพื่อประโยชน์ในการสอน
8. สนับสนุนส่งเสริมและร่วมมือกับครู และผู้บริหาร เพื่อความเจริญก้าวหน้า
ในการดำเนินการศึกษาทุกทาง
9. ให้ความร่วมมือกับบรรณารักษ์ห้องสมุดอื่น ๆ ในชุมชนเดียวกัน เพื่อ
ช่วยกันคิดปรับปรุงงานห้องสมุดในชุมชนนั้นให้เจริญก้าวหน้าและกว้างขวางยิ่งขึ้น (กรมวิสามัญศึกษา

นอกจากนี้ในมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาของประเทศไทย ได้มีการกำหนด วัตถุประสงค์ของห้องสมุดโรงเรียนไว้ว่า

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของนักเรียนตามหลักสูตรและนโยบายของโรงเรียน
2. เพื่อเป็นศูนย์กลางส่งเสริมการศึกษาของโรงเรียน ในด้านการพัฒนาการของนักเรียน และการสอนของครู

จากที่กล่าวถึงหน้าที่หรือจุดมุ่งหมายของห้องสมุดโรงเรียนมาทั้งหมดนี้ จะพบว่าไม่ว่าจะเป็นของทางประเทศหรือของประเทศไทยก็ตาม ต่างก็เน้นในเนื้อหาที่มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ หน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่จะ เน้นที่การส่งเสริมการเรียนของนักเรียนและการสอนของครูในโรงเรียนนั้น ๆ เป็นสำคัญ โดยต้องสอดคล้องกับหลักสูตรและนโยบายของโรงเรียนด้วย นอกจากนี้ก็เน้นในเรื่องให้ห้องสมุดโรงเรียน เป็นศูนย์กลางของความรู้ของประชาชนในชุมชนนั้น โดยให้ความร่วมมือกันในด้านที่จะพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนให้เจริญก้าวหน้า ยังผลให้มีการใช้ห้องสมุดโรงเรียนอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานของห้องสมุดโรงเรียนบรรลุ วัตถุประสงค์ เป็นแหล่งบริการที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ห้องสมุดโรงเรียนควรมีลักษณะ ดังนี้คือ

1. เป็นหน่วยที่จะให้บริการ (A Service Agency) เป็นศูนย์กลางของการให้บริการในด้านหนังสือ และวัสดุอุปกรณ์การศึกษาทุกชนิด ทุกประเภท ให้แก่ครูและนักเรียน โดยการจัดหาวัสดุต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักสูตร และความต้องการของครูและนักเรียนในโรงเรียน

2. เป็นหน่วยการสอน (Teaching Agency) ช่วยสอนและแนะนำวิธีใช้ห้องสมุดที่ถูกต้องให้แก่ผู้เข้าใช้บริการ กระตุ้นและส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และให้นักเรียนได้เกิดความสนใจในสิ่งใหม่ ๆ ที่นำมานำศึกษา ตลอดจนปลูกฝังนิสัยรักการค้นคว้าให้กับนักเรียน

3. เป็นศูนย์วัสดุอุปกรณ์ (A Material Center) เป็นศูนย์รวมวัสดุอุปกรณ์การศึกษาทุกชนิด พร้อมทั้งจัดเตรียมไว้ด้วยวิธีการที่ผู้ใช้บริการ จะค้นหาได้โดยสะดวก

4. เป็นศูนย์กลางการอ่าน (Reading Center) ช่วยสนับสนุนให้
ผู้ใช้บริการของห้องสมุดเป็นผู้นิสัยรักการอ่าน และเป็นศูนย์กลางการอ่านทุกประเภท (กรม
วิสามัญศึกษา 2506 : 2 - 3)

พัฒนาการของห้องสมุดโรงเรียนในประเทศไทย

เป็นที่เข้าใจกันว่าห้องสมุดได้เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ในสมัยนั้น
มีการสร้าง "หอไตร" เป็นเรือนเอกเทศ ตั้งอยู่ตามวัดทั่วไป หอไตรนี้ถือเป็นห้องสมุดของ
วัด จะเก็บรักษาหนังสือทางพุทธศาสนา จารึกต่าง ๆ และพระไตรปิฎก ค่อยมาในสมัยอยุธยา
มีปรากฏหลักฐานว่ามี "หอหลวง" เกิดขึ้นอีกอยู่ในวัง เป็นสถานที่สำหรับเก็บสะสมตำราและ
คัมภีร์กฎหมายที่ประกาศใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งหอไตรและหอหลวงถูกพม่าเผาเสียหาย
เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 มาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีการสร้างหอพระ
มณเฑียรธรรม จารึกพระเชตุพน หอสมุดวชิรญาณ หอพุทธศาสนาสังคะ และหอสมุดแห่งชาติ
ตามลำดับ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์
ทรงโปรดให้ตั้งโรงเรียนขึ้น มีบุตรหลานเจ้านาย ข้าราชการบริพารมาเรียนกันเป็นส่วนใหญ่
ต่อมาจึงโปรดให้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดเพื่อใ้บุตรหลานของประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน
ในโรงเรียน (รอง ศยามานนท์ 2505 : 6 - 9) การศึกษาของชาติในระบบโรงเรียน
ได้พัฒนาเรื่อยมา แต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าได้มีการจัดตั้งห้องสมุดโรงเรียนขึ้นอย่าง
เป็นทางการ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2436 จึงปรากฏหลักฐานว่าโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
ซึ่งย้ายมาอยู่ในสถานที่ปัจจุบัน ได้มีห้องสมุดของโรงเรียนแล้ว แต่ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าก่อตั้งขึ้นเมื่อใด
(สุทธิลักษณ์ อาพันธ์วงศ์ 2510 : 4) ทั้งนี้จึงถือว่าห้องสมุดโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นห้องสมุด
โรงเรียนแห่งแรกของประเทศไทย (ประภาวดี พจนาน 2516 : 88) ซึ่งมีลักษณะเป็นห้องสมุด
แบบเก่า กล่าวคือ หนังสือจะเอาเก็บไว้ในตู้ไม้กุดญแจ นอกจากนี้ได้มีการสันนิษฐานว่า ความคิด
ที่จะให้โรงเรียนต่าง ๆ ในประเทศไทยจัดตั้งห้องสมุดโรงเรียนนั้นมีมานานแล้ว เพราะมีหลักฐาน
ปรากฏไว้ว่าในหลักสูตรของโรงเรียนฝึกหัดครูใน พ.ศ. 2444 ได้มีการสอนเรื่องคุณประโยชน์
และวิธีจัดห้องสมุดโรงเรียนไว้ด้วย และนอกจากนี้โรงเรียนเก่าแก่ที่จัดมานานบางแห่งมีหนังสือ

ซึ่งแสดงว่าโรงเรียนได้รวบรวมไว้ช้านานแล้ว (แมมมาส ซวลิต และสิรินทร์ ช่วงโชติ
2511 : 117)

พัฒนาการของห้องสมุดในประเทศไทยนับว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากการสอนวิชาจัดห้องสมุด
ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2494 โดยมูลนิธิฟูลไบรท์ได้ส่งศาสตราจารย์ทางวิชา
บรรณารักษศาสตร์ ชาวอเมริกัน คือ ค็อกเคอร์ ฟรานเชส แลนเคอร์ สเปน มาทำการสอน
วิชาจัดห้องสมุดแก่บุคลากรห้องสมุดและครูสนใจ ในส่วนของห้องสมุดโรงเรียนนั้น แม้ว่าจะได้
มีการจัดห้องสมุดโรงเรียนมานานแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าหรือส่งเสริม
เท่าที่ควร ห้องสมุดโรงเรียนเริ่มได้รับการปรับปรุงการดำเนินงานอย่างจริงจัง เมื่อกรมวิสามัญศึกษา
ได้จัดให้ศึกษานิเทศก์ฝ่ายห้องสมุดขึ้นในปี พ.ศ. 2499 มีหน้าที่ส่งเสริมให้มีการจัดห้องสมุด
โรงเรียนขึ้น แนะนำการจัดตั้งและการดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในพระนครและ
ต่างจังหวัด ทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ครูบรรณารักษ์ ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับฐานะของ
บรรณารักษ์ ตลอดจนจัดการอบรมและทำเอกสารเพื่อช่วยเหลือในคันวิชาการ ประสานความ
เข้าใจระหว่างผู้บริหารงานศึกษา ครูผู้สอน และครูบรรณารักษ์ ไปเยี่ยมเยียนและสำรวจ
สภาพของห้องสมุดโรงเรียนต่าง ๆ อยู่เสมอ นับเป็นการเริ่มปรับปรุงกิจการห้องสมุดโรงเรียน
อย่างจริงจัง (ทวี มุขระโกษา และชลธิ์ สิววิช 2515 : 41) อย่างไรก็ตามพัฒนาการ
ของห้องสมุดโรงเรียนก็เป็นไปอย่างช้า ๆ ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสาเหตุคือ
ขาดแคลนหนังสือในระดับที่เหมาะสมสำหรับเด็กและนักเรียนในโรงเรียนที่จะอ่านได้ และวิธีการ
สอนของครูที่เป็นแบบเก่า กล่าวคือ ครูจะเป็นผู้บอกเรื่องราวที่จะสอนทั้งหมดให้แก่เด็กเรียน
วิธีสอนจึงไม่ได้เน้นการใช้หนังสือต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการศึกษา ฉะนั้นโอกาสที่นักเรียนจะ
ใช้ห้องสมุดจึงมีน้อย (ประภาวดี พจนา 2516 : 88)

ลำดับพัฒนาการของห้องสมุดโรงเรียนในประเทศไทยมีดังนี้ คือ

พ.ศ. 2500 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำโครงการพัฒนาการศึกษา (ค.พ.ศ.)
2501 - 2505 มีการตั้งศูนย์พัฒนาการศึกษาขึ้นในภาคการศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ 12 ภาค
งานสำคัญของโครงการนี้ คือ การปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียน

พ.ศ. 2505 มอริส เอ. เกลแพนค์ได้ทำการสำรวจสภาพห้องสมุดโรงเรียน และ
ทำรายงานเสนอไว้ดังนี้ คือ ห้องสมุดโรงเรียนระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่มิได้จัดตั้งห้องสมุด

จากสถิติในปีนั้นมีโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ 24,609 แห่ง แต่มีโรงเรียนที่มีห้องสมุดที่มีสภาพเป็นห้องสมุดจริง ๆ เพียง 5 แห่งเท่านั้น (Gelfand 1962 : 35 - 36)

พ.ศ. 2506 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุด โดยมีการจัดตั้งห้องสมุดตัวอย่างขึ้นในโรงเรียนส่วนกลาง 13 แห่ง และในส่วนภูมิภาค 1 แห่ง โดยมีคณะกรรมการดำเนินการสำรวจและเสนอวิธีการปรับปรุงให้แก่โรงเรียนนั้น ๆ

พ.ศ. 2507 คุรุสภาได้จัดทำโครงการห้องสมุดเคลื่อนที่

พ.ศ. 2508 มูลนิธิเอเซียได้ให้ทุนแก่โครงการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียน ซึ่งเป็นโครงการที่สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยได้คัดแปลงมาจาก Knapp School Libraries Project ซึ่งดำเนินการเกี่ยวกับห้องสมุดโรงเรียน โดยกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้คัดเลือกห้องสมุดโรงเรียนที่จะปรับปรุงเป็นตัวอย่าง และสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยเป็นผู้ส่งผู้ที่มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ไปช่วยดำเนินการปรับปรุงการดำเนินงานทุก ๆ ด้านของห้องสมุดโครงการนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อเป็นแนวทางในการวางมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนในประเทศไทย เพื่อศึกษาปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานห้องสมุด และเพื่อเป็นห้องสมุดตัวอย่างในโอกาสต่อไป

พ.ศ. 2510 เคเซอร์ สโตน และไบร์ด (Kaser, Stone and Byrd) ได้ทำการสำรวจการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย 8 ประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยนั้นพบว่ายังไม่มีการจัดตั้งห้องสมุดโรงเรียนกันแพร่หลายนัก ซากการส่งเสริมจากผู้บริหารและบรรณารักษ์ส่วนใหญ่ไม่มีวิถีทางบรรณารักษศาสตร์ (Kaser, Stone and Byrd 1969 : 142 - 147) และในปีเดียวกันนี้เอง คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการได้จัดเตรียมพหุมาตรฐานขั้นต่ำของห้องสมุดโรงเรียนขึ้น และต่อมาได้ประกาศใช้เมื่อ 12 กันยายน พ.ศ. 2511 นับเป็นมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนฉบับแรกของประเทศไทย (พัทธรา สุทธิสาแดง 2514 : 20)

จากการศึกษายางานวิจัยดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่านับตั้งแต่เริ่มมีห้องสมุดโรงเรียนเกิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน ด้านการดำเนินงานของห้องสมุดยังประสบปัญหาต่าง ๆ อีกมาก ถึงแม้ว่าจะได้มีการพยายามที่จะพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนให้ก้าวหน้าต่อไปอยู่เรื่อย ๆ ปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ เช่น ปัญหาในเรื่องงบประมาณซึ่งได้รับไม่เพียงพอและน้อยมาก แม้ว่าจะมีผู้สำรวจเกี่ยวกับปัญหานี้

หลายคน และในช่วงระยะเวลาห่างกันหลายปีก็ตามก็ยังพบว่าห้องสมุดโรงเรียนยังคงได้รับงบประมาณน้อยอยู่นั่นเอง ปัญหาทางด้านบุคลากรคือครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูบรรณารักษ์ที่มีวุฒิปริญญาตรี หรืออนุปริญญา ทางบรรณารักษศาสตร์นั้นมีเพียงร้อยละ 1.4 เท่านั้น (กรมวิชาการ 2503 : 8 - 9) และยังพบว่าครูบรรณารักษ์ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานห้องสมุดแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังต้องทำหน้าที่สอนวิชาอื่น ๆ อีกด้วย ทำให้ครูบรรณารักษ์ไม่มีเวลาพอที่จะดำเนินงานห้องสมุดให้ก้าวหน้าไปได้เท่าที่ควร (กรมวิชาการ 2503 : 10 - 11) เกี่ยวกับจำนวนบุคลากรนั้นพบว่าไม่เพียงพอกับปริมาณงาน (ลอง ใจชื้น 2519 : 101 - 102) นอกจากนี้ก็ยังมีปัญหาทางด้าน การได้รับความสนับสนุนจากผู้บริหาร ซึ่งพบว่าในระยะแรกนั้นผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดการอื่น ๆ ของโรงเรียนสำคัญกว่า ห้องสมุดจึงไม่ได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควร (สุนทร แก้วลาย และเสรี ทองพันธุ์ 2524 : 103) แต่ก็มีงานวิจัยบางเรื่องที่ปรากฏว่าผู้บริหารโรงเรียนเห็นความสำคัญและความจำเป็นของงานห้องสมุดที่มีความสำคัญต่อการศึกษา (บุญเรือน จันทศรีศรีคำ 2518 : 67) แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติจริง ๆ นั้นพบว่าผู้บริหารโรงเรียนไม่ได้ให้การสนับสนุนงานห้องสมุดอย่างเพียงพอ ส่วนปัญหาอื่น ๆ ที่ยังคงมีอยู่ก็เช่น ปัญหาค่านสถานที่ซึ่งคับแคบ ไม่ได้สัดส่วน วัสดุครุภัณฑ์ และ โสภณกรรมไม่เพียงพอที่จะเป็นการดึงดูดใจผู้ใช้ คือนักเรียนให้เข้ามาใช้ห้องสมุด และจากงานวิจัยของประภัสสร ชุมพล (2521 : 62) พบว่าห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่ได้เกณฑ์มาตรฐานตามมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2511

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนในประเทศไทย

กระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อห้องสมุดโรงเรียนเมื่อ พ.ศ. 2499 โดย กรมวิสามัญศึกษา* ได้จัดให้มีศึกษานิเทศก์ฝ่ายห้องสมุดโรงเรียนขึ้น (ทวี มุขพระโกษาและชลธิ์ ถียวณิช 2515 : 41) ต่อมา พ.ศ. 2503 กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งแต่งตั้ง

ปัจจุบัน เปลี่ยนชื่อ เป็นกรมสามัญศึกษา

คณะกรรมการ เพื่อทำหน้าที่สำรวจและเสนอแนะ เพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน เพื่อเสนอแนะในการกำหนดมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน และเพื่อหาทางส่งเสริมห้องสมุดทั้ง 2 ประเภทนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ : 2508) ในปี พ.ศ. 2510 กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นใหม่ คือ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดของกระทรวงศึกษาธิการ ผลงานของคณะกรรมการชุดนี้ทำให้เกิดการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2511 (กระทรวงศึกษาธิการ : 2511)

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการยังได้ริเริ่มโครงการส่งเสริมการศึกษาขึ้นหลายโครงการ ซึ่งมีผลคือห้องสมุดโรงเรียน คือ

1. โครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค (Regional Education Development Project Including Higher Education - REDPHE) มีชื่อย่อว่า พ.ศ.ภ.
เป็นโครงการที่มีจุดประสงค์เพื่อขยายการศึกษาออกไปยังจังหวัดต่าง ๆ (สุทธิลักษณ์ อ่ำพันวงค์ 2507 : 198)

2. โครงการพัฒนาการศึกษา (General Education Development Project - GED) มีชื่อย่อว่า ก.พ.ศ. เป็นโครงการย่อยของโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค โครงการนี้ได้รับเงินช่วยเหลือจากองค์การยูนิเซฟ (องค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา) เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2501 - 2505 มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาและยกระดับการศึกษาของไทยทั่วประเทศ โดยมีการสร้างศูนย์พัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคออกเป็น 12 ภาค แต่ละภาคการศึกษาที่มีศูนย์พัฒนาการศึกษาตั้งอยู่นั้นจะมีจังหวัดต่าง ๆ อยู่ในเครือ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 2503 : 50-53) และมีการจัดตั้งโรงเรียนประจำหัตถ์* ขึ้นเพื่อเป็นโรงเรียนตัวอย่างแก่โรงเรียนอื่น ๆ ในภาคการศึกษานั้น ๆ และในจังหวัดใกล้เคียง ห้องสมุดโรงเรียนต่าง ๆ ในโครงการนี้จึงได้รับการปรับปรุงในหลาย ๆ ด้าน เช่น คำนวณบุคลากร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ การบริการ และการดำเนินงานทุก ๆ ด้าน

* หมายถึง โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทดลองจัดการศึกษาแบบใหม่ โดยให้นักเรียนได้เลือกเรียนวิชาตามความถนัดและความสนใจ

3. โครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมในชนบท (ค.ม.ช.) เป็นโครงการที่ต่อจากโครงการ ค.พ.ศ. โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนมัธยมในชนบทที่สังกัดกรมวิสามัญศึกษาตามอำเภอต่าง ๆ ให้มีระดับสูงขึ้นใกล้เคียงกับระดับการศึกษาของโรงเรียนประจำจังหวัด และโรงเรียนในส่วนกลางทั้งในคามปริมาณและคุณภาพ การดำเนินงานของโครงการนี้แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 พ.ศ. 2507 - 2510

ระยะที่ 2 พ.ศ. 2511 - 2514

ระยะที่ 3 พ.ศ. 2515 - 2519

ในคานห้องสมุดโรงเรียน องค์การยูนิเซฟได้ให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาวัสดุอุปกรณ์และหนังสือให้แก่ห้องสมุด และร่วมมือกับกรมวิสามัญศึกษาและหน่วยศึกษานิเทศก์จัดการอบรมบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 2510 : 40 - 41)

4. โครงการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนมัธยมแบบประสม (ค.ม.ส.) โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศแคนาดาเป็นเงินกู้ เป็นโครงการปรับปรุงการศึกษาที่ใช้หลักสูตรการศึกษาแบบประสม คือ เป็นหลักสูตรการศึกษาผสมระหว่างสายสามัญและสายอาชีพ ให้นักเรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัด ความสามารถของตน การดำเนินงานของโครงการนี้เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2510 - 2516 โรงเรียนที่เข้าโครงการเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ และระดับจังหวัดทั่วประเทศ ในทุกเขตการศึกษาจำนวน 20 โรงเรียน (กรมสามัญศึกษา 2519 : 16) ผลจากโครงการนี้ทำให้มีการก่อสร้างอาคารห้องสมุดในโรงเรียนที่รวมโครงการด้วยงบประมาณของโครงการนี้ มีการปรับปรุงบริการห้องสมุด และกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ ให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น และมีการกำหนดวุฒิของหัวหน้าบรรณารักษ์และคณะบรรณารักษ์ ซึ่งหัวหน้าบรรณารักษ์จะต้องมีวุฒิปริญญาตรีทางบรรณารักษศาสตร์ เป็นอย่างต่ำ และคณะบรรณารักษ์ก็ต้องมีวุฒิทางวิชาบรรณารักษศาสตร์

5. โครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาในส่วนภูมิภาค (ค.ม.ภ.) โครงการนี้เป็นผลมาจากการทดลองการจัดการศึกษาคตามโครงการมัธยมแบบประสม (ค.ม.ส.) ซึ่งผลการทดลองเป็นที่น่าพอใจ จึงได้จัดทำโครงการนี้ขึ้นในส่วนภูมิภาค โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาคให้มีมาตรฐานทัดเทียมกับโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร และเพื่อให้นักเรียนมีได้เข้ามาเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครมากขึ้น โครงการนี้แบ่งเป็น 2 โครงการ คือ

5.1 โครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาค กลุ่มที่ 1 (ค.ม.ภ.1) เป็นโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลก โดยให้กู้เงินจำนวนหนึ่งเพื่อการดำเนินงานปรับปรุงโรงเรียนมัธยม 32 โรงเรียน และโรงเรียนที่จะเข้าโครงการนี้จะต้องเป็นโรงเรียนที่ไม่เคยได้รับความช่วยเหลือใด ๆ จากต่างประเทศมาก่อน กรมสามัญศึกษาได้คัดเลือกโรงเรียนและแบ่งการกู้เงินออกเป็น 4 ระยะ (พ.ศ. 2517 - 2520) โดยพยายามจัดโรงเรียนที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันให้อยู่ในระยะเดียวกันมากที่สุด (โครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาค : 1 - 8)

5.2 โครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาค กลุ่มที่ 2 (ค.ม.ภ.2) โครงการนี้ใช้งบประมาณของกรมสามัญศึกษา (ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลกในงบเงินกู้ประมาณ 32.8 %) มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการนี้ 41 โรงเรียน (โครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาค : 9 - 16)

โครงการทั้ง 2 นี้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีการศึกษา 2517 - 2520 มีส่วนในการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนในสถานศึกษาและวัสดุอุปกรณ์

6. โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (ม.พ.ช.) กระทรวงศึกษาธิการได้มอบให้กรมสามัญศึกษาไทยสำนักงานโครงการพิเศษ ดำเนินการโครงการนี้โดยมีจุดประสงค์หลัก คือ

1. เพื่อพัฒนาโรงเรียนมัธยมขนาดเล็กในชนบท ให้เป็นโรงเรียนที่สามารถจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้อย่างมีคุณภาพ
2. เพื่อเป็นการสนับสนุนให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อชีวิตประจำวันของนักเรียนและชุมชน
3. เพื่อให้โรงเรียนมีความพร้อมในการจัดกิจกรรม หรือให้บริการในการมีส่วนร่วมพัฒนาชนบทได้มากขึ้น

โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลกให้กู้ยืมเงินมาสมทบกับเงินงบประมาณของรัฐบาลไทย โดยดำเนินงานระหว่างปีงบประมาณ 2523 - 2527 มีสำนักงานโครงการพิเศษ (ส.ค.ศ.) เป็นผู้บริหารชอบ ต่อมาได้จัดทำโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 ขึ้น (ม.พ.ช.2) ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าผลการดำเนินงานของโครงการ ม.พ.ช. เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษา และต่อการระดมกำลังเพื่อพัฒนาชนบท กระทรวงศึกษาธิการจึงเห็นควรขยายการดำเนินงานให้กว้างขวางขึ้น มีโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการนี้ 480 โรงเรียน โดยแบ่งเป็น 4 ภูมิภาค ละ 120 โรงเรียน โครงการนี้ดำเนินงานระหว่างปีงบประมาณ 2526 - 2529 ("โครงการ

โรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (ม.พ.ช.)" : 1 - 6) ผลจากโครงการนี้ทำให้มีการอบรม
ครูบรรณารักษ์รุ่นละ 120 คน เป็นเวลา 6 วัน และจัดซื้อหนังสือให้ทุกโรงเรียน หนังสือที่ส่ง
ไปให้แต่ละโรงเรียนจะมีมูลค่าประมาณ 20,000 บาท

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย เป็นสมาคมทางวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ สมาชิก
ประกอบด้วยบรรณารักษ์ซึ่งทำงานในห้องสมุดในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ตลอดจนบรรณารักษ์ที่
ทำงานอยู่ในสำนักงานของรัฐวิสาหกิจ และหน่วยราชการอื่น ๆ รวมทั้งครู อาจารย์ในสาขาวิชา
บรรณารักษศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ไป งานของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยที่สนับสนุนการ
พัฒนาห้องสมุดโรงเรียน มีดังนี้ คือ

1. การอบรมบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน สมาคมฯ ได้เริ่มดำเนินการจัดการ
อบรมระยะสั้นแก่เจ้าหน้าที่ห้องสมุดโรงเรียนในปี พ.ศ. 2499 โดยมุ่งให้ความรู้ทางด้านวิชา
บรรณารักษศาสตร์ เพื่อให้ครูบรรณารักษ์สามารถจัดห้องสมุดโรงเรียนได้อย่างถูกต้องตามหลัก
วิชา ซึ่งจะเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี โดยแผนกเผยแพร่วิชาการของสมาคมฯ เป็นฝ่ายจัดทำ
โดยใช้เวลาในช่วงปิดภาคฤดูร้อน ระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคมของทุกปี ระยะเวลาเปิด
อบรมที่กรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ และได้ขยายการอบรมไปสู่ส่วนภูมิภาคในภายหลัง การอบรม
นี้ยังคงดำเนินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังได้เคยเปิดการอบรมขึ้นเป็นครั้งคราว ตาม
ความต้องการของกรมศึกษาธิการและครูสภาอีกด้วย

2. การคัดเลือกบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนดีเด่น เป็นโครงการที่เริ่มกระทำ
มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เพื่อเป็นการ เชิดชูเกียรติและเป็นการให้กำลังใจแก่บรรณารักษ์ผู้มีผลงาน
ดีเด่น โครงการนี้มีส่วนช่วยให้บรรณารักษ์มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานได้มาก และทำให้
ผู้บังคับบัญชาของบรรณารักษ์สนใจงานด้านห้องสมุดมากขึ้น

3. การจัดหาและจัดทำอุปกรณ์และครุภัณฑ์ให้แก่ห้องสมุดต่าง ๆ และนำรายได้มา
เป็นทุนหมุนเวียน

4. การส่งเสริมให้มีการสอนวิชาห้องสมุดในหลักสูตรของโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยร่วมเสนอแนะให้มีการสอนวิชาห้องสมุดในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อให้ผู้ที่จะเป็นครูได้เข้าใจหลักวิชาเบื้องต้นของห้องสมุดและสอนนักเรียนให้ใช้ห้องสมุดเป็น และให้เกิดประโยชน์ พร้อมทั้งเสนอแนะให้บรรจุวิชาบรรณารักษศาสตร์ เข้าอยู่ในหลักสูตรวิชาชุดครูพิเศษมัธยม (ท.ม.)
5. การจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี หรืออาจจัดขึ้นเป็นครั้งคราวตามความต้องการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและตามความเหมาะสม (จุรี อุศุภรัตน์ 2522 : 29 - 32)
6. การจัดหาบรรณารักษอาสาสมัครไปช่วยจัดการห้องสมุด ตลอดจนช่วยงานด้านเทคนิคแก่ห้องสมุดต่าง ๆ ที่คึกคอกขอความช่วยเหลือมา
7. การร่วมจัดทำแผนผังและการจัดกรรมสิทธิ์ในห้องสมุดโรงเรียนทั้งในส่วนราชการและเอกชน ทั้งในกรุงเทพมหานครและในส่วนภูมิภาค
8. การจัดทำหนังสือและเอกสารวิชาการทางบรรณารักษศาสตร์ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ และเป็นคู่มือปฏิบัติงานในห้องสมุด ได้แก่การจัดพิมพ์เอกสารทางบรรณารักษศาสตร์ เกี่ยวกับห้องสมุดโรงเรียน การจัดทำหนังสือสำหรับเก็บในราคาถูกลง การจัดทำวารสารห้องสมุด ข่าวสารห้องสมุด และบรรณนิเทศ
9. การวางมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียน สมาคม ฯ ใ้ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดมาตรฐานของห้องสมุดโรงเรียนขึ้นโดยยึดถือแนวทางจากมาตรฐานห้องสมุดสากล และนำมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพและสภาวะการณของประเทศไทย ซึ่งได้ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2511 ขณะนี้สมาคม ฯ ริเริ่มดำเนินการให้มีการปรับปรุงมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2511
10. การจัดหาหนังสือและเอกสารส่งไปช่วยเหลือห้องสมุดต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งห้องสมุดโรงเรียนด้วย
11. การจัดตั้งชมรมบรรณารักษห้องสมุดโรงเรียน สมาคม ฯ ได้จัดตั้งแผนกชมรมห้องสมุดขึ้นเป็นแผนกหนึ่งของสมาคม ฯ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการจัดตั้งชมรมห้องสมุดทั่วประเทศ สำหรับการการจัดตั้งชมรมบรรณารักษห้องสมุดโรงเรียนนั้น คณะกรรมการแผนกชมรมห้องสมุดมีความคิดที่จะก่อตั้งและออกไปขอความร่วมมือจากครูบรรณารักษในส่วนภูมิภาคมานานแล้ว แต่ดำเนินการไม่ได้มานานก็หยุดชะงักลง และมาเริ่มดำเนินการรวมกลุ่มครูบรรณารักษใหม่อีกครั้งหนึ่งจนสามารถจัดตั้งเป็นชมรมขึ้นมาโดยใช้ชื่อว่า "ชมรมบรรณารักษห้องสมุดโรงเรียน"

12. โครงการส่งเสริมและปรับปรุงห้องสมุด ซึ่งมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับกิจการห้องสมุด โรงเรียนโดยตรง เช่น โครงการรวมในการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียน โดยจัดทำขึ้นร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ มีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนมัธยมในส่วนกลางให้มีความมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียน โครงการอบรมนักเรียนช่วยงานห้องสมุด มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้เพิ่มขึ้นในเรื่องการใช้หนังสือและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องสมุด เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับบรรณารักษ์และในการให้บริการแก่ครูอาจารย์ตลอดจนเพื่อนนักเรียน และโครงการส่งเสริมการอ่านโดยการจัดนิทรรศการหนังสือเด็กและผู้ใหญ่ จัดงานสัปดาห์ห้องสมุด จัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ อีกที่มีส่วนต่อการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน เช่น กองส่งเสริมวิทยฐานะครูของคุรุสภา ซึ่งรับผิดชอบการอบรมวิชาชุดบรรณารักษศาสตร์ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) และระดับประโยคครูมัธยม (ป.ม.) วิทยาลัยครูต่าง ๆ ที่เปิดสอนวิชาเอกบรรณารักษศาสตร์ในระดับ ป.กศ. สูง ตลอดจนมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เปิดสอนวิชาเอกบรรณารักษศาสตร์ในระดับปริญญาตรี (พาว พันธ์เมฆา 2525 : 50 - 51)

ในปัจจุบัน แม้ว่าห้องสมุดโรงเรียนจะเจริญก้าวหน้าขึ้นมากกว่าแต่ก่อนก็ตาม แต่ก็ยังไม่เจริญรุดหน้าไปเท่าที่ควร แม้จะได้รับความสนับสนุนและช่วยเหลือจากกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้โรงเรียนทุกแห่งมีห้องสมุดเป็นของตนเอง การที่ห้องสมุดโรงเรียนไม่เจริญเท่าที่ควรนั้น เนื่องจากขาดงบประมาณในการดำเนินงาน ขาดบรรณารักษ์ที่มีความรู้ทางด้านห้องสมุด และที่สำคัญคือผู้บริหารขาดความเข้าใจในคุณค่าของห้องสมุดที่มีต่อการศึกษา

จุฑามาศ สุวรรณโคธ ศึกษานิเทศก์ฝ่ายห้องสมุด กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
ได้กล่าวถึงสภาพของห้องสมุดโรงเรียนในประเทศไทยในปัจจุบัน ดังนี้ คือ (จุฑามาศ สุวรรณโคธ, สัมภาษณ์ อ้างถึงใน กนกวรรณ ศุภกิจ 2527 : 37 - 40)

1. สภาพของห้องสมุดโรงเรียนจะขึ้นกับปัจจัย 2 ประการ คือ ขนาดของโรงเรียน ถ้าโรงเรียนมีขนาดใหญ่ ห้องสมุดโรงเรียนก็จะใหญ่ตามไปด้วย และถ้าเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ห้องสมุดโรงเรียนก็จะเล็ก และการที่โรงเรียนได้รับคัดเลือกเข้าโครงการต่าง ๆ ทำให้โรงเรียนที่ได้รับคัดเลือกได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทำให้ห้องสมุดมีความสมบูรณ์มากกว่าโรงเรียนที่ไม่ได้รับเลือกเข้าโครงการ

2. ผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญกับงานห้องสมุดโรงเรียนในแง่ที่เป็นงานบริการ มีความสำคัญเป็นอันดับรองจากงานสอน

3. บุคลากรของห้องสมุด มีจำนวนไม่เพียงพอกับงาน

4. ห้องสมุดโรงเรียนขนาดเล็กมักประสบปัญหาความวิเศษครุภัณฑ์และงบประมาณ

5. ครูให้ความสำคัญและความสนใจกับห้องสมุดมากขึ้น แต่ยังไม่มีความตื่นตัวในการใช้ห้องสมุดไม่มากนัก ส่วนห้องสมุดก็พยายามจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านเพื่อดึงดูดให้นักเรียนมาใช้ห้องสมุดมากขึ้น เช่น จัดงานสัปดาห์ห้องสมุด และจัดนิทรรศการในโอกาสต่าง ๆ

6. งานการสอนการใช้ห้องสมุด มีการสอนกิจกรรมการใช้ห้องสมุด ซึ่งเป็นกิจกรรมในหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และสอนวิชาการศึกษาค้นคว้าเบื้องต้น (ท. 081) ซึ่งอยู่ในหมวดวิชาภาษาไทย นอกจากนี้ก็มีการปฐมนิเทศนักเรียนใหม่ในแต่ละปีการศึกษาด้วย

7. ห้องสมุดโรงเรียนต่าง ๆ ให้ความสำคัญร่วมกันระหว่างห้องสมุดซึ่งเป็นผลมาจากการกระตุ้นของหน่วยศึกษานิเทศก์ ให้มีการประชุมกลุ่มครูบรรณารักษ์ขึ้นตามกลุ่มโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา ผลงานของกลุ่มครูบรรณารักษ์ ได้แก่ การรวบรวมบรรณานุกรมหนังสือคนควาประกอบหมวดวิชาต่าง ๆ ของชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การทำครุภัณฑ์วารสาร การยกย่องปรับปรุงมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียน การจัดทำคำถาม และคำทอชมจากหนังสือในเลขหมู่ต่าง ๆ ของคิวอี้และหนังสืออ้างอิง การจัดทำเอกสารคู่มือให้นักเรียนช่วยงานห้องสมุด และการทำวิจัยเกี่ยวกับความทอองการในการใช้ห้องสมุดของนักเรียน

8. ห้องสมุดโรงเรียนในปัจจุบัน มีแนวโน้มที่จะให้บริการด้านสอศทัศนวิเศษแก่นักเรียนและครูในโรงเรียน ซึ่งเป็นการจูงใจใหม่มาใช้ห้องสมุดมากขึ้น และนับเป็นก้าวใหม่ของห้องสมุดโรงเรียนที่จะพัฒนาทอไปให้เป็นศูนย์สอศการศึกษา (Media Center) ในอนาคต

แนวโน้มของห้องสมุดโรงเรียนสมัยใหม่

ในปัจจุบันห้องสมุดโรงเรียนต่าง ๆ มุ่งที่จะจัดห้องสมุดให้เป็นศูนย์สอศการศึกษา Instructional Media Center - I.M.C. หรือ School Media Center ศูนย์สอศการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นห้องสมุดสมัยใหม่ นอกจากจะให้บริการหนังสือและสิ่งพิมพ์ทั่ว ๆ ไปแล้วยังให้บริการสอศทัศนวิเศษต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนของครูและนักเรียนควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการศึกษาสมัยใหม่ที่เน้นการศึกษาด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคนและสร้างสอศ

การ เรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนตามความสนใจ ความถนัด และความต้องการ ทำให้
 ได้มีการศึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนหลาย ๆ ท่านที่ใฝ่พยายามคิดค้นหาวิธีการต่าง ๆ
 ที่จะนำมาปรับปรุงใช้ในการเรียนการสอน สิ่งหนึ่งที่ใฝ่พยายามคิดค้นกันนั้นก็คือ สื่อการศึกษา
 ประเภทต่าง ๆ อันได้แก่สื่อทัศนวัสดุอุปกรณ์ (Multi - Media) ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเปิดโอกาส
 ให้แต่ละบุคคลสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยการเลือกสื่อที่จะให้ความรู้ซึ่งมีอยู่
 จำนวนมากมายให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล (Marshall 1976 : 31) จากอันนี้เอง
 ทำให้กระบวนการเรียนการสอนในปัจจุบัน เป็นกระบวนการที่สร้างสรรค์มากขึ้น ครูหรือผู้เชี่ยวชาญ
 ด้านการสอนจะคำนึงถึงคุณลักษณะอันจะนำไปสู่พัฒนาการของนักเรียนให้ได้เพิ่มประสบการณ์ด้าน
 การศึกษาที่เป็นประโยชน์มากขึ้น มีการนำวัสดุต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในการสอน วัสดุ
 ต่าง ๆ หรือสื่อการศึกษาเหล่านี้จะมีส่วนช่วยผู้เรียนได้มาก เป็นเครื่องมือไปสู่การแสวงหา
 ความรู้ และสร้างสภาวะการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

จากความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าของ เทคโนโลยีทางการศึกษาคงกล่าวข้างต้น
 ประกอบกับกระบวนการเรียนการสอนที่ลดความสำคัญของการสอนมา เน้นที่การเรียนรู้ด้วยตนเอง
 (Self - Instruction) ให้แต่ละคนสามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างไม่หยุดยั้ง
 นั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางหลักสูตรและวิธีการสอน อันจะเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
 เกี่ยวกับบทบาท ขอบเขตและหน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียน ตลอดจนงานปฏิบัติงานในห้องสมุด ความ
 เปลี่ยนแปลงนี้เห็นได้ชัดเมื่อห้องสมุดโรงเรียน เปลี่ยนชื่อเป็นห้องสมุดและศูนย์สื่อการศึกษา
 (Library Media Center) หรือศูนย์สื่อการศึกษา (Media Center) ซึ่งมีลักษณะ
 เป็นห้องสมุดสมัยใหม่ (ประภาวดี สืบสนธิ์ 2523 : 17)

การใช้ชื่อว่าศูนย์สื่อการศึกษาแทนคำว่า "ห้องสมุด" นั้น มีเหตุผลประการหนึ่งกล่าวคือ
 คำว่าห้องสมุดนั้นจะครอบคลุมบริการและสื่อบางประเภทเท่านั้น คือ หนังสือ ซึ่งให้ความหมายที่
 ค่อนข้างแคบ เพราะเป็นเพียงที่รวมสิ่งพิมพ์และมีบรรณารักษ์ เป็นบุคลากรเท่านั้น ทำให้ไม่สอดคล้อง
 กับความเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบัน คือห้องสมุดจะรวบรวมวัสดุทางการศึกษาหลาย ๆ
 ประเภทเพิ่มขึ้น ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบทบาท ขอบเขต ลักษณะและหน้าที่ของห้องสมุดดังนี้
 เป็นอยู่ คำว่าห้องสมุด จึงเปลี่ยนมาเป็น "ศูนย์สื่อการศึกษา" เพื่อไปครอบคลุมถึงขอบเขตและ
 บทบาทที่ขยายเพิ่มขึ้น คำว่าศูนย์สื่อการศึกษาจะให้ความหมายที่กว้างกว่า คือ ไม่เฉพาะแต่เป็น
 ที่รวมสิ่งพิมพ์เท่านั้น แต่จะเป็นที่รวมของสื่อความรู้ต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์ทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการ

ศึกษานี้จะเป็นโครงการที่ส่งเสริมการสอนของครูและการเรียนของนักเรียนในทุกสาขาวิชาอย่างเป็นหลักเกณฑ์ (ผลวิจัย รองสวัสดิ์ 2518 : 279) ทั้งนี้ครูบรรณาธิการจะร่วมมือกับครูผู้สอนวิชาต่าง ๆ ในการวางแผนสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนให้การเรียนรู้นั้นสอดคล้องกับความถนัด ความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยใช้สื่อและบริการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในศูนย์สื่อการศึกษา

ศูนย์สื่อศึกษานี้มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ศูนย์สื่อการสอน ศูนย์แหล่งวัสดุการเรียน (Learning Materials Resource Center) ศูนย์วัสดุการสอน (Instructional Materials Center) ศูนย์สื่อทัศนอุปกรณ์โรงเรียน (School Media Center) ศูนย์วัสดุการศึกษา (Educational Materials Center) เป็นต้น ทั้งนี้จะเรียกชื่อใดขึ้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละแห่งที่จะเรียกกัน แม้ว่าจะมีการเรียกชื่อกันไปต่าง ๆ นานา แต่ศูนย์เหล่านี้ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ นอกจากจะรวบรวมและให้บริการทรัพยากรต่าง ๆ ของห้องสมุดที่เป็นสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ แล้ว ยังรวบรวมและให้บริการทรัพยากรห้องสมุดในรูปแบบอื่น ๆ ด้วย เพื่อประกอบหรือส่งเสริมการศึกษาทุกชนิดนั่นก็คือ สื่อทัศนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้ และสามารถศึกษา ค้นคว้าหาความรู้จากสื่อเหล่านี้ได้ตามความต้องการ ความสนใจ และความสามารถของแต่ละบุคคล ครูผู้สอนสามารถนำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี ลักษณะของห้องสมุดสมัยใหม่จึงเอื้ออำนวยต่อการศึกษาในปัจจุบันที่เน้นการศึกษาตลอดชีวิต (Long Life Education)

ประวัติการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนสมัยใหม่

การให้บริการของห้องสมุดโรงเรียนสมัยใหม่หรือศูนย์สื่อการศึกษาในต่างประเทศนั้นได้มีมานานนับสิบปีแล้ว และเป็นที่แพร่หลายมากในปัจจุบันนี้ แนวโน้มส่วนใหญ่มาจากการรวมระหว่างห้องสมุดและแผนกสื่อทัศนวัสดุเข้าด้วยกันจนกลายเป็นศูนย์สื่อการศึกษา ทั้งนี้เพื่อความสะดวกและคล่องตัวในการให้บริการและจัดการ ห้องสมุดในยุคหลังนี้จึงกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สำคัญของโรงเรียน เป็นจุดรวมที่นักเรียนสามารถเข้ามาศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นที่รวมของหนังสือและสื่อทัศนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ห้องสมุดจึงกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ให้โอกาสในการศึกษาแก่ผู้เรียนได้อย่างกว้างขวางมากกว่าแต่ก่อน

ในประเทศสหรัฐอเมริกา หอสมุดโรงเรียนสมัยใหม่ได้เริ่มปรากฏขึ้นในระหว่างปี ค.ศ. 1960 - 1975 นับเป็นระยะที่หอสมุดโรงเรียนเจริญเติบโตขึ้นอย่างไม่คาดคิดกันมาก่อน การเปลี่ยนแปลงนี้ได้รับอิทธิพลจาก

1. สมาคมหอสมุดโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดมาตรฐานแห่งชาติและแนวทางของหอสมุดโรงเรียน โดยมีการตีพิมพ์มาตรฐานหอสมุดโรงเรียนออกมา 3 ฉบับ คือ ในปี ค.ศ. 1960 ได้กำหนดมาตรฐานของหอสมุดโรงเรียนไว้ 9 ข้อ ต่อมาปี ค.ศ. 1969 ก็มีการกำหนดมาตรฐานของวัสดุต่าง ๆ ในโรงเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายว่ามาตรฐานเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือให้ครูบรรณารักษ์ได้ใช้เป็นข้อสนับสนุนในที่ประชุมกรรมการโรงเรียน เพื่อของบประมาณและบุคลากรเพิ่มขึ้น และในปี ค.ศ. 1975 ก็มีการร่างมาตรฐานขึ้นใหม่อีก มาตรฐานทั้ง 3 นี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้อาคารโรงเรียนพัฒนาไป เป็นศูนย์สื่อการศึกษา

2. Knapp School Libraries Project ซึ่งมี 2 โครงการ

คือ

2.1 โครงการสาธิตการบริการของหอสมุดที่มีประสิทธิภาพ

2.2 โครงการที่มุ่งปรับปรุงประสิทธิภาพของบุคลากรหอสมุด

3. พระราชบัญญัติประถมศึกษา และมีธยมศึกษาปี ค.ศ. 1965 (Elementary and Secondary Education Act of 1965) ซึ่งได้มีการจัดสรรงบประมาณให้หอสมุดและศูนย์สื่อทัศนวัสดุดำเนินการค้าบุคลลากร บริการ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ (Prostanco 1982 : 17)

อิทธิพลทั้ง 3 ประการนี้เองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากหอสมุดมาเป็นศูนย์สื่อการศึกษา ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่าง เทคโนโลยีทางการศึกษากับบรรณารักษศาสตร์ กล่าวคือ นอกจากหอสมุดเดิมจะครอบคลุมบริการและสื่อบางประเภท คือ หนังสือและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ แล้ว ยังรวมถึงวัสดุทางการศึกษาอื่น ๆ อีกด้วย นั่นก็คือสิ่งที่อยู่ในรูปของวัสดุไม่ว่าพิมพ์หรือสื่อทัศนวัสดุ ซึ่งถือเป็นสื่อประเภทที่เพิ่งจะเข้มารวมวงการศึกษาเมื่อไม่นานมานี้เอง (ประภาวดี สืบสนธิ 2523 : 18) การรวมเอาหน่วยงานด้านหอสมุดและสื่อทัศนศึกษาเข้าด้วยกันนี้เป็นที่ยอมรับและได้รับความสนับสนุนจากสมาคมทางวิชาชีพ 2 แห่ง คือ สมาคมบรรณารักษ์หอสมุดโรงเรียนอเมริกัน (American Association of School Librarians) ของ ALA และสมาคมเทคโนโลยีการศึกษาและการสื่อสาร (Association for Educational Communications and Technology) (ประภาวดี สืบสนธิ 2523 : 20) ซึ่งเดิมก็คือ Department of

Audio - Visual Instruction ของสมาคมการศึกษาแห่งชาติ

ในการดำเนินงานการให้บริการของศูนย์สื่อการศึกษา นั้นจะคงสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน โดยพิจารณาถึง อายุ ระดับการเรียนรู้ เพศ ความสนใจ และความสามารถทางสติปัญญาของผู้เรียน ตลอดจนความต้องการหรือความพร้อมของผู้เรียน นอกจากนี้ยังต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้สอน คือครูซึ่งจะคงเกี่ยวข้องกับหลักสูตรและความต้องการของผู้เรียน และความเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาชีพของครูเอง (Prozano 1982 : 24)

บริการที่ศูนย์สื่อการศึกษาจะจัดให้แก่ครูและนักเรียนในโรงเรียน ได้แก่

1. บริการด้านการผลิตวัสดุ เช่น การบันทึกเสียงหรือเทป การถ่ายสำเนารายการโทรทัศน์ หรือวิทยุ ภาพภาพยนตร์ ฟิล์มสกริป สไลด์ เป็นต้น
2. บริการด้านแหล่งวัสดุ เช่น ให้ความแนะนำเกี่ยวกับการใช้วัสดุต่าง ๆ การวางแผนกิจกรรมเพื่อการเรียนการสอนในโรงเรียน บริการวัสดุพิมพ์และไมคิพิมพ์ทุกประเภท บริการทางด้านการเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ต่าง ๆ ตลอดจนเป็นแหล่งกลางในการเก็บวัสดุหรือยืมระหว่างโรงเรียน
3. บริการด้านแจกจ่าย เช่น บริการด้านระบบการฉายต่าง ๆ การเผยแพร่ทางโทรทัศน์ การกระจายเสียง
4. บริการด้านวิชาชีพ เน้นการให้บริการทางวิชาการ โดยการจัดตั้งห้องสมุดใหม่วัสดุทางวิชาการไว้บริการ เพื่อส่งเสริมการอ่าน บริการข่าวสาร เป็นต้น

บุคลากรของศูนย์สื่อการศึกษา

เมื่อห้องสมุดโรงเรียนได้เปลี่ยนแปลงบทบาท ขอบเขต ลักษณะ และหน้าที่ของห้องสมุดไปโดยที่มีการรวมเอาสื่อประเภทวัสดุไมคิพิมพ์เข้ามารวมไว้บริการด้วยนั้น ทำให้บุคลากรปฏิบัติงานในห้องสมุด คือ บรรณารักษะนั้นก็คงมีการเปลี่ยนแปลงและหน้าที่ตามไปด้วย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาะการณ นั่นก็คือคงเปลี่ยนแปลงเป็นบรรณารักษะสมัยใหม่ หรือที่เรียกกันว่าผู้เชี่ยวชาญทางสื่อ (Media Specialist) ซึ่งในมาตรฐานของโครงการสื่อการศึกษา (Media Program) ที่ออกโดยสมาคมบรรณารักษะห้องสมุดโรงเรียนอเมริกัน ร่วมกับสมาคมเทคโนโลยีการศึกษาและการสื่อสาร ได้ระบุไว้ว่าผู้เชี่ยวชาญทางด้านสื่อ นั้น หมายถึงบุคคลที่มีคุณสมบัติในการบริหาร การดำเนินงาน

การใช้สื่อประเภทต่าง ๆ มีความเชี่ยวชาญในการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอน ด้วยวิธีการเลือกและการใช้สื่อในรูปแบบสิ่งพิมพ์และไม่ใช้สิ่งพิมพ์ ผู้เชี่ยวชาญทางสื่อนี้ควรมีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ สารนิเทศศาสตร์ เทคโนโลยี สื่อการศึกษา และหลักสูตร อาจกล่าวสรุปได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญทางสื่อควร เป็นบุคคลที่มีความสามารถและเชี่ยวชาญในการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นคนรอบรู้กว้างขวาง รู้จักนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการผลิตสื่อความรู้ต่าง ๆ รู้จักจัดหาทั้งสื่อที่พิมพ์และสื่อที่อยู่ในรูปแบบไม่พิมพ์ รู้จักวางแผนจัดศูนย์อย่างรอบคอบ รวมทั้งสามารถผลิตสื่อต่าง ๆ เองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนให้ความสนับสนุนและส่งเสริมการใช้ศูนย์สื่อการศึกษาของครูและนักเรียนด้วย

บุคลากรของศูนย์สื่อการศึกษาประกอบด้วย

1. หัวหน้าศูนย์ (Head of the Media Center) ควร เป็นผู้มีความรู้อย่างกว้างขวางในคานบรรณารักษศาสตร์ โสตทัศนวัสดุ วิทยุการศึกษา การสื่อสารและการพัฒนาหลักสูตร
2. นักปฏิบัติการทางสื่อ (Media Professional) (เป็นผู้ที่มิอาชีพหรือทำงานที่เกี่ยวกับการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ) เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนทางด้านการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ มาเป็นอย่างดี นักปฏิบัติการทางสื่อนี้อาจรวมถึงผู้เชี่ยวชาญทางสื่อ (Media Specialist) ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ นักพัฒนาการสอน (Instructional Development) เป็นต้น บุคคลเหล่านี้มีหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงที่เกี่ยวกับการใช้สื่อ
3. ผู้เชี่ยวชาญทางสื่อ (Media Specialist) เป็นผู้ที่มีความชำนาญเกี่ยวกับการจัดและการให้บริการคานข่าวสารข้อมูลแล้ว ยังต้องมีความสามารถในการติดต่อสื่อสารเกี่ยวกับวิทยุการศึกษา การเรียนการสอนและจัดหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญทางสื่อนี้จะต้องมีส่วนร่วมในการสอนมากขึ้น จะรวมอยู่ในกลุ่มผู้วางแผนและจัดหลักสูตรของโรงเรียน เป็นผู้เลือกและแนะนำทรัพยากรห้องสมุดที่จะใช้ในการ เรียนรู้ทั้งหมดไม่ว่าจะอยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์ โสตทัศนวัสดุ และรวมถึงการผลิตสื่อหรือวัสดุการสอนด้วย

ผู้เชี่ยวชาญทางสื่อจะต้องมีความรับผิดชอบดังนี้ คือ

1. ช่วยครูในการวางแผนทางการใช้ทรัพยากร เพื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับ เนื้อหาวิชา และระดับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน
2. ช่วยครูวิเคราะห์และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับ วัตถุประสงค์ของการสอนและความถนัดของผู้เรียน

3. ให้คำแนะนำแก่ครูในการกำหนดแนวทางการเรียนรู้ เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน
4. ช่วยครูในการตัดสินใจว่าสื่อการสอนประเภทใดที่ควรผลิตขึ้นเอง เพื่อให้ตรงกับเป้าหมายของวิชาและผู้เรียน
5. ติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ นอกโรงเรียน เพื่อให้ได้สื่อการศึกษาเพิ่มเติม มาให้บริการในการสอน
6. ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือผู้เรียนในการผลิตวัสดุในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง
7. ให้คำแนะนำเกี่ยวกับวัสดุที่จะจัดหาเข้าไปในศูนย์สื่อการศึกษา
8. ช่วยครูประเมินและแก้ไขสื่อการเรียนรู้โดยคำนึงถึงผลตอบแทนที่ได้รับจากการสังเกตจากนักเรียน
9. ช่วยทดสอบประสิทธิภาพผลจากการใช้สื่อการเรียนรู้
10. ช่วยครูรวบรวมและวางแผนการใช้สื่อการเรียนรู้ให้เป็นระบบ

4. ช่างเทคนิค (Media Technician) เป็นผู้ที่มีทักษะเชี่ยวชาญทางด้านกราฟิก การผลิต ซ่อมแซม และเก็บรักษาวัสดุสื่อความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องมือการบันทึกต่าง ๆ นอกจากนี้ยังต้องช่วยงานเทคนิคต่าง ๆ ของศูนย์สื่อการศึกษาด้วย

5. พนักงาน (Media Aide) เป็นผู้ที่มีหน้าที่ทางสำนักงานเสมียนและเลขานุการ และช่วยเหลืองานอื่น ๆ ตามความจำเป็นในการจัดหา การบำรุงรักษา การจัดเก็บ การผลิต การเผยแพร่ และการใช้ประโยชน์จากสื่อความรู้ต่าง ๆ ตลอดจนงานประจำวันในสำนักงาน (Prostano 1982 : 88)

วัสดุของศูนย์สื่อการศึกษา

1. วัสดุพิมพ์ ไม้ แก้ว หนังสือนิตยสาร หนังสือพิมพ์ จุลสาร นฤภาค สิ่งพิมพ์รัฐบาล ฯลฯ
2. วัสดุไม่พิมพ์ ไม้ แก้ว ฟิล์มสตริป สไลด์ แผ่นเสียง แผ่นที่ แผ่นภูมิ ฯลฯ
3. วัสดุทางวิชาชีพ ไม้ แก้ว แถบเรียน หลักสูตร ประมวลการสอน คู่มือรายการโทรทัศน์ และวิทยุ เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำหรับครู ผู้บริหารการศึกษา ศึกษาพิเศษ ผู้เชี่ยวชาญทางสื่อ เป็นต้น
4. เครื่องมือโสตทัศนศึกษา ไม้ แก้ว เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ และฟิล์มสตริป

เครื่องอ่านไมโครฟิล์ม โทรทัศน์วงจรปิด เป็นต้น

5. เครื่องมือสำหรับการผลิตวัสดุการเรียนการสอน ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เครื่องถ่ายภาพเอกสาร เครื่องมือผลิตสไลด์ เครื่องพิมพ์ภาพ เครื่องฉายหัววิดีโอเทป เป็นต้น

สมาคมครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนอเมริกันได้กำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ขั้นพื้นฐานที่ควรมีในศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนไว้ว่า ในโรงเรียนที่มีนักเรียน 500 คน หรือต่ำกว่า 500 คน ควรมีวัสดุทุกประเภทรวมกันอย่างน้อย 20,000 ชิ้น หรือ 40 ชิ้นต่อนักเรียน 1 คน วัสดุต่าง ๆ เหล่านี้จำแนกเป็น

1. หนังสือจำนวน 8,000 - 12,000 เล่ม หรือ 16 - 24 เล่มต่อบุคลากร 1 คน
2. วารสารและหนังสือพิมพ์จำนวน 50 - 175 ชื่อ
3. ฟิล์มสกริปจำนวน 500 - 2,000 ชื่อเรื่อง หรือ 1 - 3 ชื่อเรื่องต่อบุคลากร 1 คน
4. สไลด์และแผ่นโปร่งใส จำนวน 2,000 - 6,000 ชุด หรือ 4 - 12 ชุดต่อบุคลากร

1 คน

5. วัสดุกราฟิก จำนวน 800 - 1,200 เรื่อง
6. ภาพยนตร์มีบรรยายประกอบขนาด 16 มม. และ 8 มม. เทปโทรทัศน์ และเครื่องรับโทรทัศน์ จำนวนเท่าที่จะหาได้จนถึง 3,000 เรื่อง
7. ภาพยนตร์ชุปเปอร์ 8 มม. ไม่มีบรรยายประกอบจำนวน 500 - 1,000 เรื่อง หรือ 1 - 2 เรื่องต่อบุคลากร 1 คน
8. วัสดุบันทึกเสียง (เทป คาสเซต จานเสียง และบันทึกเสียง) จำนวน 1,500 - 2,000 เรื่อง หรือ 3 - 4 เรื่องต่อบุคลากร 1 คน
9. เกมสและของเล่นจำนวน 400 - 750 ชุด
10. หุ่นจำลองและรูปปั้น จำนวน 200 - 500 ตัว
11. ของตัวอย่างจำนวน 200 - 400 ชิ้น (American Association of School Librarians and Association for Educational Communications and Technology 1975 : 70 - 86, cited by Prozano, 1977 : 63)

อาคารสถานที่ของศูนย์สื่อการศึกษา

ในการก่อสร้างอาคารสถานที่ศูนย์สื่อการศึกษาของค่านึงถึง

1. ผู้บริหาร บรรณาธิการ และผู้ทรงคุณวุฒิท่านต่าง ๆ ควรมีส่วนร่วมในการ เลือกและการออกแบบอาคารสถานที่ที่จะสร้าง
2. สถาบันของคุณเกี่ยวกับโครงการศึกษาประจำท้องถิ่น ถ้าโรงเรียนนั้นมีระบบการสนทนอย่างไร จะมีโครงการ เปลี่ยนแปลงหลักสูตรหรือไม่ ถ้ามีก็จะได้ออกแบบล่วงหน้าไว้
3. ควรออกแบบโหลงานของทุกแผนกสามารถติดต่อกันได้โดยสะดวก
4. ควรออกแบบให้ศูนย์สื่อการศึกษา เป็นที่ดึงดูดความสนใจ ทุกอย่างดูสวยงามและขณะเดียวกันก็ไม่ชักชวนความสะดวกสบาย
5. ควรออกแบบอย่างรอบคอบ
6. ในการออกแบบสถานที่นั้น ควรวางแผนให้รัดกุม ใช้เนื้อที่อย่างประหยัดและให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งมีเขตพื้นที่ที่จะออกแบบ ดังนี้ คือ
 - แผนกคอนรับ แจย - รับ
 - แผนกทั่วไป
 - แผนกเก็บ
 - แผนกเฉพาะ
 - แผนกผลิต
7. ควรมีการสำรวจก่อนว่าจะใช้อุปกรณ์ เครื่องใช้อะไรบ้าง และควรออกแบบโดยคำนึงถึงความประหยัด และสามารถดัดแปลงเพื่อการขยายตัวในอนาคตได้ (ชลวิทย์ รองสวัสดิ์

2518 : 280 - 281)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย